

УДК 342.951

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2023.15>

В. Ф. Залужний
аспірант кафедри адміністративного, цивільного
та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби
orcid.org/0000-0002-1279-6275

КОНЦЕПТ ВІЙСЬКОВО-ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Статтю присвячено обґрунтуванню актуального концепту військово-дисциплінарної відповідальності у контексті військово-політичних викликів, що постали перед Збройними Силами України з початку збройної агресії російської федерації проти України.

Запропоновано розуміння поняття військово-дисциплінарної відповідальності як особливого виду юридичної відповідальності, спрямованого на забезпечення правомірної поведінки військовослужбовців під час виконання ними обов'язків військової служби, що реалізується у випадку порушення зазначеною категорією суб'єктів військової дисципліни з метою відновлення усталеного порядку військового управління та запобігання подальшим дисциплінарним та іншого роду правопорушенням.

Обґрунтовано поняття функцій військово-дисциплінарної відповідальності як основних напрямів впливу зазначеного інституту на суспільні відносини, відносини військової служби, а також поведінку, правову свідомість та правову культуру військовослужбовців, у яких розкриваються сутність, соціальне призначення військово-дисциплінарної відповідальності, та за допомогою яких досягаються її цілі. Доведено, що реалізація військово-дисциплінарної відповідальності спрямована на реалізацію таких функцій, як: превентивна, регулятивна, виховна, стимуляційна, санкційна.

Запропоновано розуміння принципів військово-дисциплінарної відповідальності як загальних вимог до зазначеного інституту, що визначають його зміст, підстави, гарантії, процедури реалізації; відповідають фундаментальним національним та євроатлантичним цінностям; корелюються із етичними та нормативними засадами українського війська, характером військово-службових відносин та військово-професійної діяльності у Збройних Силах України, а також пов'язані між собою внутрішнім змістом та функціональною спрямованістю.

Доведено, що систему зазначених принципів складають: а) загальні принципи, які пов'язують військово-дисциплінарну відповідальність із правом (законність, справедливість, демократизм, рівність, гуманізм); б) інституційні принципи, які пов'язують військово-дисциплінарну відповідальність із юридичною відповідальністю (неупередженість, невідворотність, обґрунтованість, індивідуалізація, пропорційність); в) галузеві-специфічні принципи, які пов'язують військово-дисциплінарну відповідальність із специфікою військової служби та військово-службових правовідносин (єдиноначальність, персональна відповідальність, добропорядність); г) процедурні принципи, які пов'язують реалізацію військово-дисциплінарної відповідальності із принципами та засадами дисциплінарного провадження як такого (професійність, гласність, об'єктивність розгляду, позасудове застосування окремих засобів, визначеність допустимих засобів впливу метою направляти та навчати, урахування попередньої поведінки правопорушника, права на захист, права на оскарження).

Запропоновано розуміння поняття концепту військово-дисциплінарної відповідальності як об'єднаного внутрішньої логікою і організаційними зв'язками єдиного комплексу правових категорій, понять, нормативних інститутів та принципів, що, узяті воедино, створюють змістову структуру військово-дисциплінарної відповідальності як: а) теоретичного поняття; б) правового явища; в) напряму правового регулювання, та, відповідно, найефективнішим чином розкривають її сутність, соціальне та інституційне призначення.

Доведено, що у системо-структурному плані концепт військово-дисциплінарної відповідальності є складним утворенням, що охоплює: а) об'єктно-суб'єктну; б) нормативну; в) процесуальну підсистеми. Запропоновано до елементів об'єктно-суб'єктної підсистеми зазначеного поняття відносити: суб'єктів дисциплінарного проступку, суб'єктів дисциплінарної влади, підстави настання дисциплінарної відповідальності; до елементів нормативної підсистеми - морально-етичні та правові норми і принципи, які визначають стандарти військової дисципліни, військово-дисциплінарної відповідальності, засоби їх забезпечення; до процесуальної підсистеми - правила і процедури реалізації військово-дисциплінарних правовідносин, правила і процедури дисциплінарного провадження у Збройних Силах України; правила і процедури оскарження.

Ключові слова: військово-дисциплінарна відповідальність, Збройні Сили України, військова дисципліна, воєнний час, концепт, принципи військово-дисциплінарної відповідальності, функції військово-дисциплінарної відповідальності, національні, європейські та євроатлантичні цінності, військове управління.

Zaluzhnyi V. F. THE CONCEPT OF MILITARY DISCIPLINARY RESPONSIBILITY IN THE CONTEXT OF WARTIME CHALLENGES

The article is devoted to the substantiation of the current concept of military disciplinary responsibility in the context of the military and political challenges faced by the Armed Forces of Ukraine since the beginning of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine.

It is offered the understanding of the concept of military disciplinary responsibility as a special type of legal responsibility aimed at ensuring the lawful behavior of military personnel during the performance of their military service duties, which is implemented in the event of a violation of military discipline by the specified category of subjects in order to restore the established order of military management and prevent further disciplinary and other offenses.

It is substantiated the concept of the functions of military disciplinary responsibility as the main directions of influence of the mentioned institution on social relations, relations of military service, as well as the behavior, legal consciousness and legal culture of military personnel, in which the essence and social purpose of military disciplinary responsibility, and with the help of which it is achieved. It is proven that the implementation of military disciplinary responsibility is aimed at the implementation of such functions as: preventive, regulatory, educational, stimulating, sanctioning.

It is proposed the understanding the principles of military disciplinary responsibility as general requirements for the specified institute, which are determined its content, grounds, guarantees, implementation procedures; are correspond to fundamental national and Euro-Atlantic values; are correlated with the ethical and regulatory principles of the Ukrainian army, the nature of military-service relations and military-professional activity in the Armed Forces of Ukraine, and are also related to each other in their internal content and functional orientation.

It is proven that the system of these principles consists of: a) general principles that connect military disciplinary responsibility with the law (legality, justice, democracy, equality, humanism); b) institutional principles that link military disciplinary responsibility with legal responsibility (impartiality, inevitability, reasonableness, individualization, proportionality); c) industry-specific principles that link military disciplinary responsibility with the specifics of military service and military-service legal relations (unity of command, personal responsibility, integrity); d) procedural principles that link the implementation of military disciplinary responsibility with the principles and bases of disciplinary proceedings as such (professionalism, publicity, objectivity of the proceedings, extrajudicial use of certain means, determination of permissible means of influence for the purpose of guiding and educating, taking into account the previous behavior of the offender, the right to defense, the right to appeal).

It is suggested the understanding of the concept of military disciplinary responsibility as a unified complex of legal categories, concepts, normative institutions and principles united by internal logic and organizational ties, which, taken together, create a meaningful structure of military disciplinary responsibility as: a) theoretical concept; b) legal phenomenon; c) direction of legal regulation, and, accordingly, reveal its essence, social and institutional purpose in the most effective way.

It is proven that in terms of system and structure, the concept of military disciplinary responsibility is a complex entity that includes: a) object-subject; b) normative; c) procedural subsystem. It is suggested that the elements of the object-subject subsystem of the specified concept include: subjects of disciplinary offence, subjects of disciplinary authority, grounds for disciplinary liability; to the elements of the regulatory subsystem - moral and ethical and legal norms and principles that determine the standards of military discipline, military disciplinary responsibility, and the means of ensuring them; to the procedural subsystem - rules and procedures for implementing military-disciplinary legal relations, rules and procedures for disciplinary proceedings in the Armed Forces of Ukraine; appeal rules and procedures.

Key words: military disciplinary responsibility, the Armed Forces of Ukraine, military discipline, wartime, concept, principles of military disciplinary responsibility, functions of military disciplinary responsibility, national, European and Euro-Atlantic values, military management.

Вступ. Важливим чинником успішного виконання Збройними Силами України завдань щодо оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності, зокрема, у контексті сучасних військово-політичних викликів, є переосмислення теоретичних та організаційних засад військово-дисциплінарної відповідальності, формування нових підходів до змісту військово-дисциплінарного законодавства. Адже, водночас із масовими прикладами громадянського патріотизму, високої правової свідомості та військового професіоналізму, в умовах широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України мають місце непоодинокі випадки порушення військовослужбовцями Збройних Сил України військової дисципліни та військового правопорядку, що негативно впливає на боєготовність військових підрозділів, їх спроможність виконувати покладені на них завдання у сфері оборони та захисту.

Враховуючи зазначене, існує потреба у розробці оновленого концепту військово-дисциплінарної відповідальності, який би відповідав новітнім викликам, що постають перед органами військового управління в умовах воєнного часу. Зокрема, такий концепт: 1) має бути позбавлений застарілих, невинуватих підходів до методів забезпечення військової дисципліни; 2) має відповідати

заявленій у Візії Збройних Сил України меті – створенню на основі принципів НАТО Збройних Сил України, спроможних забезпечувати успішне стримування агресора, запобігати кризовим ситуаціям воєнного характеру, вести збройну оборону держави, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; 3) має забезпечити такий рівень військової дисципліни, військового професіоналізму та мотивації до військової служби, який би дозволив військовим підрозділам виконувати покладені на них завдання, реалізуючи при цьому ексклюзив набутого досвіду бойових дій, а командирам та військовим начальникам усіх рівнів, від найнижчого до найвищого – досвіду військового управління в умовах воєнного часу.

Мета, завдання та методологія дослідження. Мета статті полягає у обґрунтуванні новітнього концепту військово-дисциплінарної відповідальності у контексті викликів, обумовлених реаліями воєнного часу. Досягнення зазначеної мети пов'язуємо із вирішенням завдань: 1) обґрунтування поняття військово-дисциплінарної відповідальності, формування системи її принципів; 2) виділення функцій військово-дисциплінарної відповідальності, розкриття їх змісту; 3) формування поняття та розкриття змісту концепту військово-дисциплінарної відповідальності в умовах воєнного часу.

Зазначені мета та завдання обумовили вибір методологічного інструментарію дослідження, що ґрунтується на поєднанні методологічного і аксіологічного підходів у межах гуманістичної парадигми, з використанням системного та структурно-функціонального методів.

Аналіз стану розробки проблеми та виділення раніше нерозв'язаних проблем. Вивченням проблем дисциплінарної відповідальності займалися А. Андрушко, С. Грищенко, О. Зима, Л. Корнута, О. Кузьменко, А. Купріянова, О. Новак, О. Северінова та ін. Проблематику дисциплінарної відповідальності у військових формуваннях розробляли В. Александров, А. Колодій, О. Кривенко, Н. Медведенко, В. Пашинський, О. Полякова, С. Тюрін та ін. Питання шляхів забезпечення військової дисципліни з позицій адміністративного права висвітлювалися у працях Б. Ринажевського, В. Вернигори, К. Шкарпицької та ін. Проте, концептуальні засади військово-дисциплінарної відповідальності у контексті викликів воєнного часу предметом наукових досліджень ще не були.

Виклад основних результатів дослідження.

1. Приступаючи до обґрунтування поняття військово-дисциплінарної відповідальності та системи її принципів, зазначимо, що у зазначеній проблематиці є чимало дискусійних аспектів. Так, В. Александров розглядає дисциплінарну відповідальність військовослужбовців як «вид юридичної відповідальності, який настає у разі невиконання (неналежного виконання) військовослужбовцем своїх службових обов'язків у формі порушення військової дисципліни або громадського порядку, і за який військовослужбовці несуть перед своїми начальниками відповідальність відповідно до службового підпорядкування у процесі реалізації останнім тих повноважень, які для цього надані їм державою» [1, с. 134]. На думку А. Колодія, О. Кривенка, В. Пашинського, дисциплінарна відповідальність військовослужбовців – це «вид юридичної відповідальності, яка полягає у обов'язку військовослужбовця відповідати перед командиром (начальником) за дисциплінарні правопорушення і зазнавати стягнень, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України» [2, с. 253]. Не заперечуючи значущість внеску зазначених науковців у формування теоретико-методологічних засад військово-дисциплінарної відповідальності, все ж вважаємо за можливе зауважити, що у подібних трактуваннях, по-перше, перебільшено роль командира (військового начальника) як суб'єкта, перед яким (і лише перед яким!) правопорушник несе дисциплінарну відповідальність; по-друге, перебільшено наголошується на важливості каральної (репресивної) функції дисциплінарної відповідальності, нехтуючи іншими. Вважаємо, що актуальний теоретико-методологічний кон-

цепт військово-дисциплінарної відповідальності має ґрунтуватися на новітніх оцінках військово-дисциплінарної відповідальності та враховувати ширше бачення її змісту.

Виходячи із зазначеного, під військово-дисциплінарною відповідальністю пропонуємо розуміти особливий вид юридичної відповідальності, спрямований на забезпечення правомірної поведінки військовослужбовців під час виконання ними обов'язків військової служби, що застосовується до військовослужбовців у результаті порушення ними військової дисципліни з метою відновлення усталеного порядку та запобігання подальшим дисциплінарним та іншого роду правопорушенням.

Реалії воєнного часу, необхідність організації адекватної протидії широкомасштабному етапу збройної агресії російської федерації проти України, та, водночас, розуміння того, що найціннішим ресурсом Збройних Сил України були і залишаються люди, військовослужбовці, виводять на новий рівень питання цінностей, покладених в основу військової служби у воєнний час. Зміст зазначених відносин найточніше відображається у категоріях ціннісного та принципового характеру.

Пріоритетними цінностями сучасного українського суспільства, зокрема, у період воєнного часу, залишаються зафіксовані у Конституції України цінності свободи, демократії, рівності, поваги до прав людини і основних свобод, а також зафіксовані в Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [3] цінності волі, єдності, самобутності та національної гідності. Шлях, яким рухається Україна у напрямку набуття членства у Європейському Союзі та у Північноатлантичному альянсі, обумовлює необхідність інтеграції національних цінностей до системи цінностей зазначених структур. Фундаментальними етичними засадами формування та розвитку Європейського Союзу, закріпленими у Лісабонському договорі та Хартії основних прав, є: людська гідність; свобода; демократія; рівність; верховенство права; права людини [4]. Порівняння зазначеного переліку із цінностями, закріпленими у національному законодавстві, обумовлює висновок про те, що Україна є європейською, демократичною, людиноцентричною державою. У військовій та безпековій сфері основними ціннісно-етичними орієнтирами для держав-членів НАТО є принципи, закріплені у т. зв. етичному кодексі Північноатлантичного альянсу («The NATO Code of Conduct») [5], а саме: єдності, неупередженості, вірності, відповідальності, професіоналізму. Аналізуючи юридичну складову етичних принципів НАТО у контексті формування концепту військово-дисциплінарної

відповідальності, зазначимо, що вони, у цілому, закріплюють ідею доцільності притягнення військовослужбовця за порушення дисципліни до дисциплінарної відповідальності, але обмежують межі такого втручання метою «направляти та навчати тих, хто не відповідає стандартам». Відповідно до Візії Генерального штабу ЗС України щодо розвитку Збройних Сил України на найближчі 10 років [6], основними принципами Збройних Сил України є: верховенство права; єдиноначальність; персональна відповідальність; добропорядність; лідерство. Ураховуючи зазначене, приходимо до висновку, що концепт військово-дисциплінарної відповідальності, як у мирний, так і у воєнний час, має реалізовуватися у комплексі нормативно-правових актів, спрямованих на: 1) здійснення цілеспрямованого впливу на правосвідомість, етичні переконання та професійну поведінку військовослужбовців; 2) формування у них належного морально-психологічного стану; 3) формування необхідних навичок і компетентностей повсякчасної і безумовної готовності до виконання завдань за призначенням.

Обґрунтування поняття та системи принципів військово-дисциплінарної відповідальності почнемо з констатації факту наявності різних підходів до розв'язання зазначеної проблеми. Так, Р. Грищенко під принципами дисциплінарної відповідальності розуміє «визначені суспільством і нормативно закріплені керівні ідеї, що визначають особливості зазначеного інституту, напрямки його розвитку та специфіку застосування», та виділяє серед них «класичні» (презумпція невинуватості, невідворотність, обґрунтованість; пропорційність, рівність, індивідуалізація) і «безпосередні» (позасудове застосування заходів дисциплінарної відповідальності; обмеженість заходів дисциплінарного впливу; обсяг дисциплінарної влади уповноваженої особи тощо) [7, с. 136]. Натомість, В. Середа під принципами дисциплінарної відповідальності розуміє «базові засади, що відображають сутність правових норм, призначених регулювати відповідні правовідносини», а до їх переліку відносить принципи: законності; доцільності; обґрунтованості; невідворотності; пропорційності; справедливості; швидкості настання; презумпції невинуватості [8, с. 20]. З урахуванням зазначених та інших популярних підходів, під *принципами військово-дисциплінарної відповідальності* пропонуємо розуміти загальні вимоги до зазначеного інституту, що визначають його зміст, підстави, гарантії, процедури реалізації; відповідають фундаментальним національним та євроатлантичним цінностям; корелюються із етичними та нормативними засадами українського війська, характером військово-службових відносин та військово-професійною діяльністю, а також пов'язані між собою внутрішнім змістом і функ-

ціональною спрямованістю. У системі принципів військово-дисциплінарної відповідальності пропонуємо виділяти: а) загальні принципи, які пов'язують військово-дисциплінарну відповідальність із правом (законність, справедливість, демократизм, рівність, гуманізм); б) інституційні принципи, які пов'язують військово-дисциплінарну відповідальність із юридичною відповідальністю (неупередженість, невідворотність, обґрунтованість, індивідуалізація, пропорційність); в) галузеві-специфічні принципи, які пов'язують військово-дисциплінарну відповідальність із специфікою військової служби та військово-службових правовідносин (єдиноначальність, персональна відповідальність, добропорядність); г) процедурні принципи, які пов'язують реалізацію військово-дисциплінарної відповідальності із принципами та засадами дисциплінарного провадження (професійність, гласність, об'єктивність розгляду, позасудове застосування окремих засобів, визначеність допустимих засобів впливу метою направляти та навчати, урахування попередньої поведінки суб'єкта, права на захист, права на оскарження). Вважаємо за потрібне наголосити на принциповій важливості у процесі формування концепту військово-дисциплінарної відповідальності враховувати зазначену систему принципів, а також на важливості їх закріплення на нормативному рівні, у змісті військово-дисциплінарного законодавства.

2. Обґрунтовуючи поняття функцій військово-дисциплінарної відповідальності, зазначимо, що під функціями юридичної відповідальності найчастіше розуміють основні напрями впливу зазначеного інституту на суспільство (сферу суспільних відносин), які визначають його призначення у системі забезпечення суспільного порядку. Так, О. Рязанцев під функціями юридичної відповідальності розуміє основні напрями (види) впливу юридичної відповідальності щодо суб'єкта правопорушення з метою охорони та захисту прав та інтересів громадян (або відновлення порушених прав) та попередження правопорушень у майбутньому шляхом загальної та спеціальної превенції [9, с. 273–274]. Професор М.С. Кельман та професор О.Г. Мурашин функції юридичної відповідальності розуміють як головні напрями юридичного впливу на правопорушника та на інших осіб із метою захисту правопорядку і виховання суб'єктів права, які вчинили або можуть вчинити правопорушення, а до їх переліку відносять, зокрема: превентивну (запобіжну); виховну; репресивну (каральну); компенсаційну (відновлюючу); сигналізаційну (інформативну) [9, с. 201].

З урахуванням зазначеного, під *функціями військово-дисциплінарної відповідальності* пропонуємо розуміти основні напрями впливу на

суспільні відносини, відносини у сфері реалізації військової служби, поведінку, правову свідомість та правову культуру військовослужбовців, у яких розкриваються сутність, соціальне призначення військово-дисциплінарної відповідальності, та за допомогою яких досягаються її цілі. До функцій військово-дисциплінарної відповідальності пропонуємо відносити: а) *превентивну* – спрямовану на попередження порушення військової дисципліни у військовому підрозділі, з урахуванням того, що попереджувальне діяння впливає не лише на порушника, а й на оточення. Зміст зазначеної функції пов'язуємо із можливістю впливу на поведінку усіх суб'єктів суспільних відносин, викоріненні антисоціальної поведінки, як реальної, так і припустимої; б) *регулятивну* – спрямовану на врегулювання відносин між суб'єктом дисциплінарного проступку і суб'єктом дисциплінарної влади, який представляє державу, а також між військовослужбовцями в межах структурного підрозділу шляхом підтримки позитивного командного духу в підрозділі, спонукання до дотримання стандартів правомірної поведінки, запобігання поведінковим девіаціям і правопорушенням. Зміст зазначеної функції пов'язуємо із забезпеченням найкращих умов для виконання задач військового управління, формуванні моральної і психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням; в) *виховну* – спрямовану на формування у суб'єкта-правопорушника у конкретно визначений момент та у подальшому потреби правомірної поведінки та відповідального і усвідомленого ставлення до визначених прав та обов'язків. Зміст цієї функції пов'язуємо із можливістю впливу на процеси гуманізації українського війська; зміцнення у військовослужбовців віри у справедливість; підвищення рівня правової культури; формування психологічної стійкості та відданості військовій справі. Зазначена функція найбільш чітко корелюється із зафіксованим у етичному кодексі Північноатлантичного альянсу «The NATO Code of Conduct» принципом «направляти та навчати тих, хто не відповідає стандартам» [5]; г) *стимуляційну* – спрямовану на формування у військовослужбовців прагнення до самовдосконалення і саморозвитку, розуміння важливості виховання у собі стандартів і якостей військового лідерства. Зміст зазначеної функції пов'язуємо із можливістю демонстрації того, що військово-дисциплінарна відповідальність є уособленням негативної реакції держави на скоєне військовослужбовцем правопорушення, а також нагадуванням про високі очікування до поведінки військовослужбовця з боку держави, суспільства, командирів (військових начальників), товаришів по службі. Що стосується *каральної* (репресивної, штрафної) функції, вважаємо, що її пов'язування

із дисциплінарною відповідальністю є пережитком радянського права, відголоском пануючих у його межах підходів до розуміння функцій права та його інститутів. За сучасних умов розвитку правових систем, каральна (репресивна) функція, змістом якої є завдання правопорушнику певних репресій, є неприйнятною, такою, що суперечить загальноприйнятим стандартам прав і свобод людини та європейським правовим цінностям. Водночас, визнаючи важливість реалізації принципу невідворотності юридичної відповідальності, необхідність вказівки правопорушнику на неправомірність його дій, та необхідність виховання останнього, вважаємо за потрібне акцентувати не на карально-репресивній, а на штрафно-санкційній складовій зазначеної функції. Відповідно, пропонуємо її визначати як *санкційну*. Враховуючи те, що покарання не є ні метою, ні ціллю військово-дисциплінарної відповідальності, а також враховуючи те, що поняття санкцій найчастіше розуміють як: а) інструмент впливу на суб'єкт з метою домогтися від нього правомірної поведінки; б) спосіб і метод переконання, що допустимо охоплює певні негативні наслідки для правопорушника; в) оцінку (міру) покарання, вважаємо, що запропоноване визначення найбільш точно об'єктивує реакцію держави та її представника – уповноваженого суб'єкта дисциплінарної влади на факт скоєння військовослужбовцем дисциплінарного проступку, що полягає у покладанні на нього стану «покараності» шляхом звуження його прав. Таким чином, наголошуємо на необхідності виділення *санкційної* функції військово-дисциплінарної відповідальності.

3. Важливим у контексті обґрунтування адекватного потребам воєнного часу концепту військово-дисциплінарної відповідальності є нагадування про те, що під концептом зазвичай розуміють абстрактно-теоретичну модель, що визначає структуру модельованого поняття чи системи понять, властивості їх елементів і причинно-наслідкові зв'язки, зокрема ті, що є суттєвими для досягнення мети моделювання. Тобто, у нашому випадку «концепт» означає певну сукупність понять і зв'язків між ними, які, узяті воедино, створюють змістову структуру предметної сфери розгляду. Відповідно, під концептом військово-дисциплінарної відповідальності пропонуємо розуміти об'єднаний внутрішньою логікою та різнопорядковими зв'язками єдиний комплекс елементів (зокрема, правових категорій, понять, інститутів і принципів), які, узяті воедино, створюють змістову структуру військово-дисциплінарної відповідальності як правового явища і напряму правового регулювання, та найефективнішим чином розкривають її сутність. Елементи системо-структури концепту військово-дисциплінарної відповідальності, як необхідні

методологічні атрибути, через які розкривається сутність зазначеного інституту, є різнорівневими і різнопорядковими, проте тісно пов'язані між собою на рівні підсистем і функціонують як єдине ціле.

З урахуванням змісту поняття військово-дисциплінарної відповідальності, вважаємо за можливе до основних структурних елементів її концепту відносити: 1) на рівні об'єктно-суб'єктної підсистеми – суб'єктів дисциплінарного проступку; суб'єктів дисциплінарної влади; підстави настання дисциплінарної відповідальності; 2) на рівні нормативної підсистеми – морально-етичні та правові норми і принципи, що визначають стандарти військової дисципліни, військово-дисциплінарної відповідальності та засоби їх забезпечення; 3) на рівні процесуальної підсистеми – правила і процедури реалізації військово-дисциплінарних правовідносин; правила та процедури дисциплінарного провадження у Збройних Силах України; правила та процедури оскарження застосування засобів дисциплінарного впливу.

Аналіз чинного військово-дисциплінарного законодавства та співвіднесення його із актуальними задачами військового управління в умовах воєнного часу обумовлює висновок про те, що чинні нормативно-правова акти у сфері дисциплінарної відповідальності військовослужбовців Збройних сил України не у повній мірі відображають концептуальні складові зазначеного інституту, містять прогалини і різночитання, низку суперечливих та неактуальних положень. Відповідно, національне військово-дисциплінарне законодавство потребує внесення змін і доповнень, які б враховували виклики і потреби воєнного часу, перспективи євроатлантичного шляху України, європейські та євроатлантичні цінності, а також набутий Збройними Силами України бойовий досвід.

Удосконалення зазначеної сфери правового регулювання має бути здійснене або шляхом внесення змін до діючого Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, або через формування концептуального нового статутного нормативно-правового акту, яким може стати новий Дисциплінарний (або Загальновійськовий) статут, актуальність якого обґрунтовується авторитетними науковцями і практиками [10].

Висновки. У результаті здійсненого аналізу обґрунтовано актуальний концепт військово-дисциплінарної відповідальності, який відповідає контексту викликів, що стоять перед Збройними Силами України у період воєнного часу. Зокрема:

1. Запропоновано поняття дисциплінарної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України у розуміння особливого виду юридичної відповідальності, спрямованого на забезпечення правомірної поведінки військовослужбовців під

час виконання ними обов'язків військової служби, що реалізується у випадку порушення зазначеною категорією суб'єктів військової дисципліни, з метою відновлення усталеного порядку та запобігання подальшим дисциплінарним та іншого роду правопорушенням.

2. Запропоновано поняття функцій військово-дисциплінарної відповідальності як основних напрямів впливу зазначеного інституту на суспільні відносини у процесі реалізації військової служби, поведінку, правову свідомість та правову культуру військовослужбовців, у яких розкриваються сутність, соціальне призначення військово-дисциплінарної відповідальності та за допомогою яких досягаються її цілі. Доведено, що основними функціями військово-дисциплінарної відповідальності є превентивна, регулятивна, виховна, стимуляційна, санкційна.

3. Запропоновано поняття принципів військово-дисциплінарної відповідальності як загальних вимог до зазначеного інституту, які визначають його зміст, підстави, гарантії, процедури реалізації; відповідають національним та євроатлантичним цінностям; корелюються із етичними та нормативними засадами українського війська, характером військово-службових відносин та військово-професійної діяльності, а також пов'язані між собою внутрішнім змістом та функціональною спрямованістю. Доведено, що систему зазначених принципів складають: а) загальні принципи, які пов'язують військово-дисциплінарну відповідальність з правом (законність, справедливість, демократизм, рівність, гуманізм); б) інституційні принципи, які пов'язують військово-дисциплінарну відповідальність із юридичною відповідальністю (неупередженість, невідворотність, обґрунтованість, індивідуалізація, пропорційність); в) галузеві-специфічні принципи, які пов'язують військово-дисциплінарну відповідальність із специфікою військової служби та військово-службових правовідносин (єдиноначальність, персональна відповідальність, добropорядність); г) процедурні принципи, пов'язані із реалізацією дисциплінарного провадження у військових формуваннях (професійність, гласність, об'єктивність розгляду, позасудове застосування окремих засобів, визначеність допустимих засобів впливу метою направляти та навчати, урахування попередньої поведінки суб'єкта, права на захист, права на оскарження дисциплінарного стягнення).

4. Запропоновано розуміння поняття концепту військово-дисциплінарної відповідальності як об'єднаного внутрішньою логікою та організаційними зв'язками єдиного комплексу елементів, зокрема, правових категорій, понять, інститутів і принципів, які, узяті воедино, створюють змістову структуру військово-дисциплінарної відповідальності як правового явища і напрямку правового

регулювання, та найефективнішим чином розкривають її сутність. Обґрунтовано, що актуальний концепт військово-дисциплінарної відповідальності має охоплювати: 1) об'єктно-суб'єктну (суб'єктів дисциплінарного проступку, суб'єктів дисциплінарної влади, підстави для настання дисциплінарної відповідальності; 2) нормативну (правові, міжнародно-правові та морально-етичні норми і принципи, що визначають стандарти військової дисципліни, військово-дисциплінарної відповідальності, мету та засоби їх забезпечення) 3) процесуальну (правила і процедури реалізації військово-дисциплінарних правовідносин; правила та процедури дисциплінарного провадження у Збройних Силах України; правила та процедури оскарження застосування засобів дисциплінарного впливу) підсистеми.

Література

1. Александров В.М. Військова служба як особливий вид державної служби в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00. 07. Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2009. 196 с.
2. Військове право України: підручник / кол. авторів; за заг. ред. А.М. Колодія, О.В. Кривенка, В.Й. Пашинського. К.: НУОУ ім. Івана Черняховського, 2019. 426 с.
3. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-IX#Text> (дата звернення: 15.04.2023).
4. An official website of the European Union: Aims and values [Електронний ресурс]. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/aims-and-values_en. (дата звернення: 15.04.2023).
5. The NATO Code of Conduct [Електронний ресурс]. URL: <https://www.nato.int/structur/recruit/info-doc/code-of-conduct.pdf> (дата звернення: 15.04.2023).
6. Візія Генерального штабу ЗС України щодо розвитку Збройних Сил України на найближчі 10 років [Електронний ресурс] // Збройні Сили України. URL: <https://www.zsu.gov.ua/menu/5fe440852f429b1f88ce9ca8> (дата звернення: 15.04.2023).
7. Грищенко, Роман. До характеристики принципів дисциплінарної відповідальності у трудовому праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 135–139.
8. Серета В.В. Дисциплінарна відповідальність: поняття, принципи та види. *Університетські наукові записки*. 2014. № 1 (49). С. 18–25.
9. Рязанцев О.С., Рубін А.В. Характеристика функцій юридичної відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 272–274.
10. Кельман М.С. Загальна теорія права. / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. Київ: Кондор, 2002. с. 475.
11. Забродський М.В., Кривенко О.В., Кримець Л.В. Науково-практичні підходи до проекту Закону України «Про Статут внутрішньої служби (Військовий статут) Збройних Сил України / М.В. Забродський, О.В. Кривенко, Л.В. Кримець. Наука і оборона. 2019. № 4. С. 4–5.